

Den generøse ortodoksi. Konflikt og kontinuitet i kristendommen

Niels Henrik Gregersen

Forlaget Anis, 2015

523 sider

Anmeldt af Knut Alfsvåg

Jakten på den kristne tros identitet kan spore av på ulike måter. Identiteten kan defineres så stramt at det er bare en selv og ens mest trofaste følgesvenner som omfattes av definisjonen, eller den kan forstås så løst at troen blir konturløs. Med denne boken prøver Niels Henrik Gregersen, professor i systematisk teologi ved Københavns Universitet, å unngå begge disse farer. Han er på jakt etter den ortodokse kristentro, og gjennomfører det prosjektet ved å oppsøke flere av de sentrale tenkere i kristenheten for å prøve å finne ut hva som egentlig drev dem. At de svarene han da finner, ikke uten videre stemmer overens, er han vel klar over. Men han mener at det ikke nødvendigvis trenger å være et problem, for ortodoksi er ifølge Gregersen ikke »et lille sæt nok så riktige forestillinger«; viktigere er det »at leve troen, håbet og kærligheden på en åbnende og afbalanceret måde« (s. 8). Ulike eksempler på dette er det så Greger-

sen ønsker å legge fram for sine lesere i denne boken.

Resultatet er blitt en interessant og lesverdig framstilling. Boken er ikke en monografi med en veldefinert problemstilling og en velbegrunnet konklusjon; den er en artikkelsamling hvor ulike forsøk på å tematisere den problemstilling som skisseres innledningsvis, står ved siden av hverandre uten at linjene eksplisitt trekkes i retning av en definisjon av ortodoksi-en og dens grenser. På denne måten er det noe åpent og fragmentarisk over framstillingen som svarer godt til det program Gregersen ønsker å målbære.

En konsekvens at dette er at Gregersen kan tillate seg å beskjefte seg med tenkere og problemstillinger som engasjerer ham uten å ha ambisjoner om fullstendighet og representativitet i noen retning. Det gjør at den alt overveiende del av framstillingen dreier seg om vestlig, protestantisk teologi fra reformasjonen til i dag. Etter to kapitler om kristologien i de synopti-

ske evangelier og i Johannes-skriftene, og et oldkirkelig bidrag om Athanasius, tar resten av boken for seg Luther, Wesley, Grundtvig, Kierkegaard, Newman, Darwin, Otto Møller, Barth og Løgstrup. I tillegg har Gregersen tatt med to mer refererende framstillinger, en om det 20. århundres teologihistorie fra Barth til Tillich og Rahner, og en om nyere tendenser etter 1970. Avslutningsvis drøfter Gregersen viktige sider ved gudsforståelsen foranlediget av den såkalte Grosbøll-saken fra 2003-2004. De fleste av kapitlene er tidligere trykt som artikler i ulike sammenhenger, mens noen er nyskrevne til denne boken. Når Gregersen går i dybden, er det gudslæren, kristologien og menneskesynet som primært interesserer ham; utvilsomt sentrale problemstillinger for ethvert meningsfylt forsøk på å komme på sporet av ortodoks kristendom. Samtidig gjør ikke Gregersen noe forsøk på å skjule sin egen danske kontekst; et forsøk på å orientere seg i den kristne tenkningshistorie som gir Grundtvig, Kierkegaard og Løgstrup en så framtrædende plass som de får i denne boken, kan bare komme fra en dansk teolog.

For Gregersen er ortodoksi »så afgjort et begreb med kontur« (s. 7), og det er heller ikke så vanskelig å komme på sporet av konturene i Gregersens egen ortodoksi-forståelse. Chalkedons tonaturkristologi står sentralt, og brukes som tolkningsnøkkel både for å forstå Luthers nattverdlære (s. 145-167), Grundtvigs menneskesyn (s. 246 og 262) og Barths predestinasjonslære (s. 398). For Gregersen, som for fedrene i Chalkedon, impliserer dette at Nikenums treenighetslære tas

for gitt som teologisk orienteringspunkt. Samtidig er det vesentlig for Gregersen å ta avstand fra det han forstår som paradoks og paradoks-kristologi; tonaturkristologien er nok sentral, men paradoksal er den ikke. Det paradoks-begrep han slik avviser, forstår Gregersen i første omgang med referanse til Bultmann (som ifølge Gregersen har det fra Kierkegaard). Det dreier seg følgelig om den absolutte motsetning mellom den jordiske Jesus, som ifølge Bultmann ikke legitimerer kirkens budskap, og oppstandelsestroens Kristus, som gjør det (s. 52-53). Et slikt skille er for Gregersen ikke forenlig med ortodoks kristendom, fordi den har en forståelse av Guds uendelighet som forutsetter at det for Gud »er lige så naturligt at bebo den lave jord som den høje himmel« (s. 283).

Som alternativ til paradoks-kristologiens reduksjon av Gud til ren inderlighet peker Gregersen på det han kaller »dybdeinkarnationen«, altså en forståelse av inkarnasjonen som impliserer Guds allestedsnærvær i skaperverket, noe Gregersen finner både hos Athanasius og hos Luther. At Gregersen her peker på en vesentlig forskjell mellom Athanasius og Luther på den ene siden og Bultmann på den andre, er det neppe tvil om. Hvorvidt paradoks-begrepet er det mest velegnede til å komme på sporet av den, kan en imidlertid ha sine tvil om. Athanasius kaller nemlig selv sin forståelse av Guds samtidige uendelighet og nærhet for et paradoks; det dreier seg imidlertid da, ifølge Gregersen, og formodentlig i motsetning til hos Bultmann, ikke om »et intellektuelt paradoks opfundet til lejligheden, men en logisk følge af, at Gud ikke lader sig defi-

nerer ud fra rumlige eller tidslige kategorier« (s. 106). Avvisningen av paradokset skal altså motvirke forståelsen av inkarnasjonen som »en irrasjonell undtagelsesparagraf i Guds væsen« (s. 107).

Det dreier seg for Gregersen altså å få fram at det er inkarnasjonen som gir det kristne gudsbilde dets identitet. Det er i seg selv en ukontroversiell påstand; spørsmålet er hva den betyr mer presist. I de klassiske bekjennelser og hos Athanasius, Luther og Kierkegaard forenes tanken om Guds uendelighet med inkarnasjonens historiske definitivitet på en måte som knapt kan beskrives som annet enn paradoksal; det er da også nettopp det ord både Athanasius, Luther og Kierkegaard her bruker. Ingen av dem forstår imidlertid inkarnasjonen som en »undtagelsesparagraf«; den er i all sin paradoksalitet trygt forankret i Guds evige kjærlighet. Det er heller ikke noen av dem som etablerer en slik motsetning mellom den jordiske Jesus og den oppstandne Kristus som Gregersen, etter mitt syn med rette, kritiserer hos Bultmann.

På dette punkt går imidlertid Gregersen selv en annen vei enn disse; for ham definerer inkarnasjonen Guds vesen. Slik han framstiller det, identifiseres Gud restløst med kjærlighetens uttrykk i verden på en slik måte at en må kunne tale om »fortsatte realiseringer af Guds liv« (s. 487). Dette skal nettopp ikke forstås som paradoks, men som en konsistent beskrivelse av en enhetlig virkelighet forankret i Gud. Gregersen tar slik et lite og forsiktig, men likevel avgjørende skritt i retning av å forstå Gud som et aspekt ved verden, et skritt kirkefedrenes, Luthers og Kier-

kegaards uendelighetsbegrep er utviklet for å motvirke. Antagelig skal også Chalkedon-konsilets eksplisitte avvisning av naturenes sammenblanding forstås på samme måte; til tross for sin stadige referanse til Chalkedon-kristologien, er dette imidlertid noe Gregersen aldri drøfter. Chalkedon-dogmet innebærer etter min oppfatning at en gir avkall på ambisjonen om å forstå uendelighet og logisk konsistens som kompatible begreper. Med sin paradoks-kritikk er dette en implikasjon Gregersen avviser; hvordan han da mer presist forstår Chalkedon-kristologien, kunne det ha vært interessant å få vite mer om.

Det er nærliggende å forstå Gregersens kritikk av Luthers predestinasjonslære (s. 130-131 og s. 192-195), og hans korresponderende åpenhet både for Wesleys arminianisme (s. 203-205) og Barths predestinasjons-metafysikk (s. 389-413) som uttrykk for denne ambisjon om entydighet i gudsforståelsen. Med Wesley og Barth deler Gregersen ønsket om å forstå, og han oppfatter derfor talen om gudserkjennelsens paradoksalitet inkludert Kierkegaards (det vil si Climacus') insistering på at en Frelser også må gi betingelsen for forståelsen (s. 53) som en slags teologisk ansvarsfraskrivelse. At det er mulig å forstå den på en annen måte, og at den framstilling av Guds uendelighet som Gregersen selv redegjør for i Athanasius-kapitlet, peker i retning av en slik alternativ forståelse uten at den impliserer en oppfatning av inkarnasjonen som ren irrasjonalitet, er imidlertid noe Gregersen tilsynelatende ikke reflekterer over.

Til tross for disse innvendinger er det ikke tvil om at Gregersens artikkelsamling er en velskrevet refleksjon over viktige teologiske problemstillinger slik disse er presentert hos noen av kirkehistoriens klassiske, og hos noen av de mer lokalt danske, tenkere. Framstillingen er klar og lett å følge, og bidrar utvilsomt til forståelsen av de sentrale anliggender hos de forfattere Gregersen drøfter. Dersom hans målsetting er å vise at også mange av fortidens forsøk på utlegge ortodoks kristentro fremdeles har aktuell betydning, lykkes han godt. Dersom hans målsetting er å vise at det består en kontinuitet i problemstillinger også hos tenkere som vektlegger ulike momenter og derfor kommer til delvis uforenlige konklusjoner, så lykkes han også godt. Derimot

lykkes han etter min oppfatning mindre godt om ambisjonen også er å bidra til en klarere forståelse av hva som må gjelde som berettigede og mindre berettigede elementer i de ulike tenkeres bud på hva ortodoksi er. Det skyldes i noen grad at boken i utgangspunktet er anlagt som et forsvar for det fragmentariske og uavsluttede. Samtidig lar Gregersen oss ane en ambisjon om konsistens i hans egne vurderinger som ikke uten videre er forenlig med hans forsvar for mangfoldets velsignelser, samtidig som det fragmentariske ved framstillingen gjør at heller ikke hans egen tilnærming tematiseres som annet enn tilløp og antydninger. Her kunne det ha vært sagt mer. Men i denne boken sies det altså ikke.